

УДК 338:637

JEL Classification: E20, F14, Q13

DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-11-03-04>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ МОЛОКА В УКРАЇНІ

TRENDS OF DEVELOPMENT OF MILK MARKET IN UKRAINE

Донець Л. Я.

Кандидатка технічних наук, доцентка,
доцентка кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі,
Одеський національний технологічний університет,
м. Одеса, Україна
ORCID: 0000-0001-6113-3702

Родіна О. В.

Докторка філософії з менеджменту,
доцентка кафедри менеджменту і права,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0002-3215-9521

Курбацька Л. М.

Кандидат економічних наук, доцент,
доцентка кафедри маркетингу,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет,
м. Дніпро, Україна
ORCID: 0000-0003-2567-3060

Lesia Donets

PhD in Technical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Marketing, Entrepreneurship and Trade,
Odessa National University of Technology,
Odessa, Ukraine

OIha Rodina

Doctor of Philosophy in Management,
Associate Professor at the Department of Management and Law,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
Dnipro, Ukraine

Larysa Kurbatska

PhD in Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Marketing,
Dnipro State Agrarian and Economic University,
Dnipro, Ukraine

Для українського ринку молока, як і для більшості ринків агропродовольчої продукції з початком військової агресії змінилися правила гри на внутрішньому і зовнішньому ринках. Молоко є одним із продуктів харчування та сировиною, яка забезпечує певний рівень продовольчої безпеки в країні. За останні десятиліття молочна галузь стикнулася із проблемами, такими як скорочення поголів'я великої рогатої худоби, зменшення обсягів виробництва молока та втрата позицій на внутрішньому ринку (дисбаланс між попитом і пропозицією). Тому у сучасних умовах нестабільної економічної та політичної ситуації в Україні, коли ринок стає не лише площиною обміну товарів, але й стратегічно важливим ланцюгом постачання продуктів харчування, аналіз стану ринку молока стає важливою задачею. За результатами проведеної оцінки з'ясовано ряд основних тенденцій (негативних, позитивних), які склалася на ринку молока. Моніторинг показав, що більша частина молока виробляється господарствами населення, тому необхідно розглянути одним із пріоритетних напрямків – це державну підтримку основних виробників молока на ринку та створення умов і можливостей для підтримки поступової трансформації у молочні кооперативи. На основі проведених досліджень та для ста-

білізації ситуації запропоновано комплексний підхід, включаючи економічну підтримку, вдосконалення правового середовища для регулювання ринку молока та державну підтримку для сприяння збільшення обсягів виробництва молока. Тільки такий підхід може сприяти покращенню ситуації та створенню стійкої та конкурентоспроможної молочної галузі в Україні. Перспективами подальших наукових досліджень є оцінка впливу запропонованих напрямків на ефективність функціонування ринку молока в Україні. Тип статті – емпірична.

Ключові слова: ринок молока; виробництво; споживання; експортно-імпорتنний потенціал; державна підтримка; розвиток; агропродовольча сфера.

For the Ukrainian milk market, as well as for most agri-food markets, the rules of the game in the domestic and foreign markets have changed since the beginning of military aggression. Milk is one of the food products and raw materials that provides a certain level of food security in the country. Over the past decades, the dairy industry has faced problems such as a reduction in the number of cattle, a decrease in milk production and a loss of position in the domestic market (imbalance between supply and demand). Therefore, in the current conditions of unstable economic and political situation in Ukraine, when the market becomes not only a plane of exchange of goods, but also a strategically important food supply chain, the analysis of the state of the milk market becomes an important task. According to the results of the assessment, a number of main trends (negative, positive) that have developed in the milk market have been identified. The monitoring showed that most of the milk is produced by households, so it is necessary to consider one of the priority areas – state support for the main milk producers in the market and the creation of conditions and opportunities to support the gradual transformation into dairy cooperatives. On the basis of the conducted research and to stabilize the situation, a comprehensive approach is proposed, including economic support, improvement of the legal environment for regulating the milk market and state support to promote an increase in milk production. Only such an approach can contribute to improving the situation and creating a sustainable and competitive dairy industry in Ukraine. The type of article is empirical.

Key words: milk market; production; consumption; export-import potential; state support; development; agro-food sector.

ВСТУП

Військова агресія внесла негативні корективи і так у досить нестабільну ситуацію, що склалася на ринку молока в Україні. Зважаючи на той факт, що молоко є одним із основних продуктів харчування у раціоні людини, а також сировиною, що використовується у виробництві таких основних молочних продуктів як масло вершкове, тверді сири, згущене молоко, кефір, ряжанка та інші молочні продукти. За роки незалежності України тенденції у молочної галузі у більшій мірі були негативними (скорочення поголів'я великої рогатої худоби, у тому числі і корів; поступове зменшення експорту продукції; скорочення обсягів виробництва молока та втрата позицій на внутрішньому ринку обсягів реалізації), зважаючи на постійну підтримку держави. Також негативні тенденції підтверджується і статистичними даними, які щорічно оприлюднювалися Державною службою статистики. Саме тому, сьогодні в умовах нестабільної як економічної, так і політичної ситуації, коли ринок став не лише платформою обміну товарів, а й стратегічно важливим ланцюгом постачання продуктів харчування, аналіз ситуації на ринку молока набуває першочергового значення. Постійне та глибоке вивчення сучасного стану цього сектору є ключовим елементом для уникнення можливого продовольчого дисбалансу та забезпечення сталого розвитку країни.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Детальний аналіз стану ринку молока та молочних продуктів досліджувався українськими науковцями постійно. Питанням аналізу динаміки виробництва і споживання молока, а також державної підтримки молочного бізнесу присвячено праці

Бойківська Г. [7], Заходим М., Згурська О. [3], Іщук С. [2], Колесник Т. [5], Ляхович О., Матрусенко І. [7], Місюк М., Пронько Л. [5], Поперечний С. [6], Рахман М. [1], Савченко Т. [9], [10], Саламін О. [1].

Рахман М. та Гризо Д. у своїх дослідженнях провели аналіз ринку молока використовуючи SWOT та Pest аналізи та сформувавши пропозиції у напрямку покращення стану ринку молока в Україні. Також автори узагальнили напрямки розвитку враховуючи поєднання таких складових як державна підтримка, діяльність на внутрішньому ринку, розвиток матеріально-технічної бази [1].

Автори [2] на основі проведених досліджень узагальнили основні проблемні аспекти функціонування молочної сфери та запропонували деякі напрямки у розвитку та покращення ситуації на ринку молока.

Згурська О. [3], окрім проведеного аналізу ринку молочного скотарства, узагальнює альтернативні напрямки розвитку ринку молочного скотарства в Україні. Запропоновані авторкою шляхи розвитку направлені на підвищення результативності молокопереробних підприємства та збільшення саме обсягів виробництва молока.

Питання стану і перспективних напрямків розвитку регіонального ринку молока розкривається у роботі Цвігун І. [4]. Авторка для стратегічного збільшення обсягів виробництва молока пропонує приділити особливу увагу відновленню та підтримці молочного тваринництва через один із ключових напрямків – збільшення поголів'я корів в господарствах населення за умови активної підтримки держави у розвитку молочного скотарства. Такий комплексний підхід, у поєднанні

із систематичним моніторингом та консультативною підтримкою, сприятиме конкурентоспроможної галузі молочного скотарства.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Метою статті є оцінка стану ринку молока в Україні, узагальнення основних тенденцій та перспектив розвитку на основі даних проведених досліджень. Основними завданнями, які направлені на досягнення поставленої мети стали: проведення аналізу ринку молока у період з 2000-2022 років; узагальнення основних тенденцій на ринку молока; формування пропозицій щодо утримання позицій ринку молока в Україні у період війни.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

При написанні статті використовувалися методи групування (використано для групування статистичних даних для проведення аналізу), статистичний аналіз (використано для проведення порівняння базового року та із даними попередніх років); графічний метод (для опису стану ринку молока та стану експортно-імпортного потенціалу на ринку молока); абстрактно-логічний метод (для узагальнення тенденцій на ринку мо-

лока та формування напрямків для стабілізації на ринку). Для проведення оцінки тенденцій на ринку було використано офіційні дані Державної служби статистики за 2000-2022 роки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Загальна динаміка поголів'я корів за роки незалежності України у період з 1992-2022 року знизилася на 84,1%, Найбільш негативна динаміка серед поголів'я корів спостерігається у період 1995-2000 роки, коли відбулося зменшення поголів'я корів більш як на 65,8% (1995 рік поголів'я корів складає 7531,3 тис. голів; 2000 рік поголів'я корів складає 4958,3 тис. голів). Основними причинами такої ситуації стало саме знищення великої рогатої худоби, що призвело саме до суцільного занепаду молочного скотарства.

Серед категорій господарств у 2022 році частка наявних корів у господарствах населення складала 72,5%, тоді як на підприємства (у тому числі і фермерських господарствах) 27,5%. Така тенденція спостерігається починаючи із 2000 років, тому можна говорити про те, що основним виробником молока як сировини та продукту харчування є саме господарства населення (рис. 1).

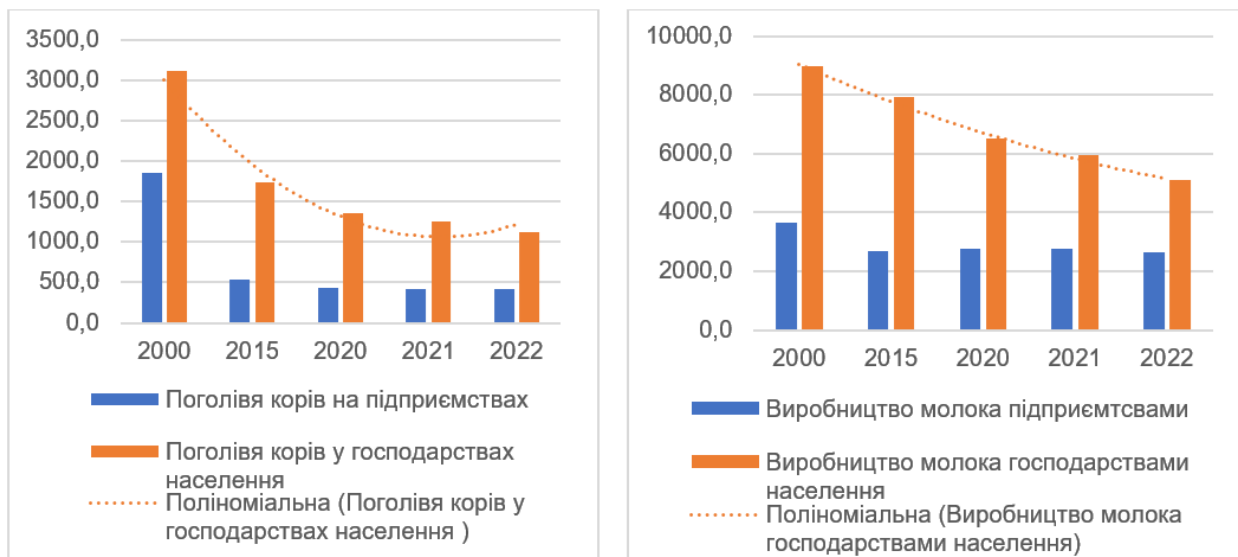

Рис. 1. Динаміка поголів'я корів та обсягів виробництва молока підприємствами і господарствами населення в Україні у 2000-2022 роках

Джерело: [12]

Постійний моніторинг тенденцій на ринку молока є пріоритетним завданням, яке стоїть перед аналітиками у контексті забезпечення продовольчої безпеки України (табл. 1).

Результати розрахунку свідчать про поступову негативну динаміку на ринку молока, а також про різке падіння обсягів виробництва молока починаючи із 2000 року. Незважаючи на той факт, що у період 2010-2022 року продуктивність корів з кожним роком постійно зростала даний факт не став позитивною тенденцією для ринку молока в цілому. Занепад сфери молочного скотарства та перевищення обсягів споживання мо-

лока над обсягами виробництва призводить до зростання частки імпортованого молока та молочної продукції на українському ринку. У 2022 році частка імпорту молока у порівнянні із 2021 зросла майже на 5%. Активізація імпорту молока та молочної продукції також має певний сезонний характер.

Співвідношення динаміка експорту та імпорту молока на українському ринку наглядно демонструє поступове зменшення обсягів експорту та зростання обсягів імпорту молока (рис. 2).

Як бачимо, значне зростання імпорту молока відбувається у період 2012-2014 роки, а також

починаючи із 2017 року. Якщо говорити про географію імпорту, то для України сьогодні це краї-

ни ЄС, які мають зручне логістичне розташування, зокрема найбільша частка належить Польщі.

Таблиця 1

Тенденції на ринку молока у 2000-2022 роках в Україні

Роки	Поголів'я корів, тис. голів	Виробництво молока (пропозиція), тис. тон	Споживання молока (попит), тис. тон	Експорт молока, тис. тон	Імпорт молока, тис. тон	Співвідношення експорт/імпорт, %	Співвідношення попит/пропозиція, %
2000	4958,3	12658	9789	1100	50	22,0	0,8
2005	3635,1	13714	10625	1901	112	17,0	0,8
2010	2631,2	11249	9470	956	273	3,5	0,8
2015	2166,6	10615	8995	464	78	5,9	0,8
2017	2017,8	10281	8496	835	132	6,3	0,8
2019	1788,5	9663	8428	593	337	1,8	0,9
2020	1673,0	9264	8430	440	691	0,6	0,9
2021	1544,0	8714	8337	781	369	2,1	1,0
2022	1330,0	7667	8031*	698*	384*	1,8	1,0
2022/2000	26,8	60,6	82,0	63,5	768,0	8,3	135,4
2022/2010	50,5	68,2	84,8	73,0	140,7	51,9	124,4
2022/2015	61,4	72,2	89,3	150,4	492,3	30,6	123,6
2022/2020	79,5	82,8	95,3	158,6	55,6	285,5	115,1

* прогнозовані дані

Джерело: [8]

Для українських молокопереробних підприємств з початком військових дій частково було спрощено умови експорту молока та молочної продукції. Це можна вважати позитивною практикою для вітчизняних підприємств. З початком

військових дій близько 15 підприємств Київської, Житомирської, Полтавської, Рівненської, Тернопільської, Львівської та Вінницької областей отримали дозвіл на експорт молока та молочної продукції [11].

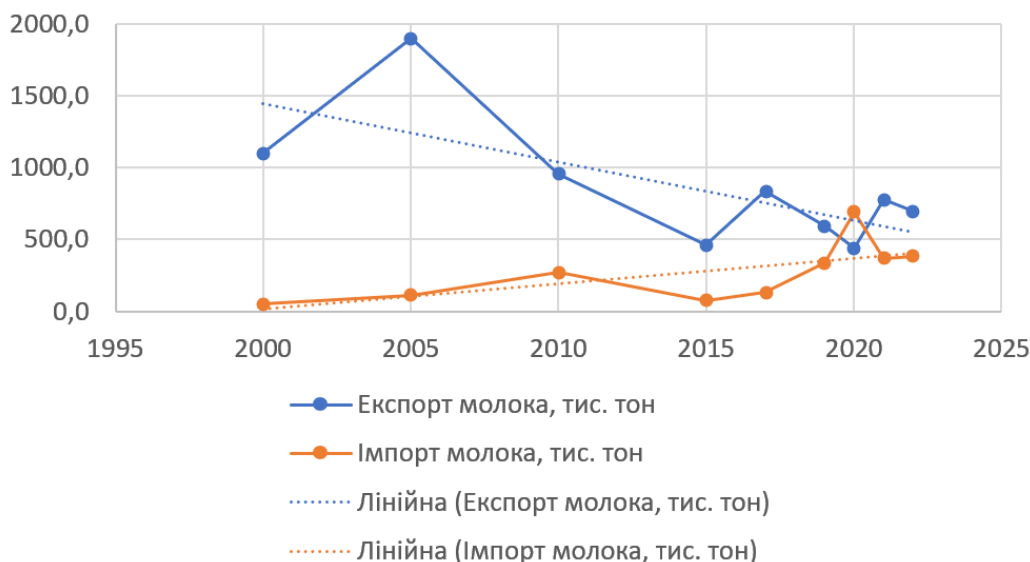

Рис. 2. Співвідношення часток експорту та імпорту ринку молока у 2000-2022 роках

Джерело: складено авторами за даними Державної служби статистики України [8]

Отже, проведена оцінка ринку молока в Україні у період з 2000-2022 роки дозволив сформулювати основні тенденції, як позитивні так і негативні, зокрема:

1. Нарощування частки імпорту молока на ринку;
2. Зменшення частки експорту молока у зв'язку із змінами вимог до стандартів якості експортної агропродовольчої продукції;

3. Зростання обсягів споживання молока, як для потреб молокопереробних підприємств, так і кінцевими споживачами;

4. Зменшення поголів'я корів серед усіх господарств населення;

5. Коливання цін на ринку молока;

6. Низький технологічний рівень процесів виробництва молока на підприємствах;

7. Недостатньо налагоджена робота між господарствами населення (основними виробниками молока як сировини) та молокопереробними підприємствами.

Також для певного урівноваження ситуації на ринку молока можна запропонувати до розгляду наступні напрямки його розвитку, а саме:

1. Створення сприятливих умов для поступової трансформації до молочних кооперативів;

2. Державна підтримка експорту молока та молочних продукцію (економічна та законодавча);

3. Збереження поголів'я корів шляхом надання державних дотації для господарств населення, які утримують поголів'я;

4. Державна підтримка підприємств агропродовольчої сфери, які забезпечують підтримку рівня продовольчої безпеки у країні (зокрема і молокопереробні підприємства);

5. Розробка та/або перегляд правил імпорту молока та молочної продукції на вітчизняний ринок;

6. Нарощування обсягів виробництва молока вітчизняними підприємствами та господарствами населення;

Отже, для українського ринку молока одним із перших завдань є нарощування обсягів виробництва молока з перспективою виходу на ринки ЄС продовжуючи нарощувати експорт молочної продукції.

ДИСКУСІЯ

Поведена оцінка стану ринку молока в Україні дозволила сформулювати основні проблемні аспекти, які негативно впливають на розвитку ринку та запропонувати можливі напрямки покращення ефективності його функціонування.

ВИСНОВКИ

Дослідивши стан і тенденції на ринку молока в Україні за останні двадцять років відслідковуємо стрімку негативну динаміку щодо загального поголів'я корів та обсягів виробництва молока. Серед негативних тенденцій для ринку молока є нарощування частки імпорту, зменшення частки експорту молока, зменшення поголів'я корів серед усіх господарств населення, коливання цін на ринку молока, низький технологічний рівень процесів виробництва молока на підприємствах, недостатньо налагоджена робота між господарствами населення (основними виробниками молока як сировини) та молокопереробними підприємствами. Особливо важливим є сьогодні для стабілізації і покращення ситуації на ринку молока запропонувати використання комплексних заходів, які включають економічну, правову та державну підтримку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Rakhman, M.S., & Hryzo, D.A. (2021). Analiz rynku moloka ta molochnoi produktsii [Analysis of ukraine's milk and dairy products market]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina seriia «Ekonomichna» - Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University Economic Series*, (101). 59-67 doi: <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2021-101-06> [in Ukrainian].

2. Ishchuk, S.O., & Liakhovska, O.V. (2020). Rozvytok molokopererobnykh vyrobnytstv u rehionakh Ukrainy: syrovynnyi aspekt [Development of dairy productions in the regions of Ukraine: raw material aspect]. *Rehionalna ekonomika - Regional Economy*, 95 (1). 42–51. doi: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-1-5> [in Ukrainian].

3. Zghurska, O.M. (2013). Stan i tendentsii rozvytku molochnoi promyslovosti v Ukraini [The state and development trends of milk industry in Ukraine]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI - Economic-Annalis-XXI*, 9-10 (2). 30-32 Retrieved from <http://ea21journal.world/wp-content/uploads/2022/04/ea-V134-08.pdf> [in Ukrainian].

4. Tsvihun, I.A. (2023). Problemy rozvytku molochnoho skotarstva v rehionakh Ukrainy [Problems of the development of dairy cattle breeding in the regions of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and Society*, (57). doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-18> [in Ukrainian].

5. Pronko, L.M., Kolesnyk, T.V., & Samborska, O.Iu. (2019). Rynok molochnoi produktsii Ukrainy: stan ta perspektyvy rozvytku [Ukrainian dairy market: state and prospects of development]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky - Economics, finance, management: topical issues of science and practice*, 10 (50). 72-81. doi: <https://doi.org/10.37128/2411-4413-2019-10-9> [in Ukrainian].

6. Poperechnyi, S.I., & Salamin, O.S. (2022). Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku rynku moloka v Ukraini [Actual problems and prospects of milk market development]. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and Society*, (37). doi: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-32> [in Ukrainian].

7. Martusenکو, I.V., & Boikivska, H.M. (2010). Osoblyvosti rozvytku rynku moloka ta molochnykh produktiv v Ukraini [Peculiarities of milk market development and dairy products in Ukraine]. *Ahrosvit - Agrosvit*, (9). 30-35. Retrieved from: http://www.agrosvit.info/pdf/9_2010/8.pdf [in Ukrainian].

8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].

9. Nikoliuk, O.V., Savchenko, T.V., & Bordun, T.V. (2022). Systema upravlinnia rozvytkom rynku produktsii ptakhivnytstva [System of management of the development of the poultry products market]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti - Food Industry Economics*, 14 (3). 19-24. doi: <https://doi.org/10.15673/fe.v14i3.2357> [in Ukrainian].

10. Savchenko, T.V., & Rodina, O.V. (2022). Umovy efektyvnoho funktsionuvannia rehionalnykh prodovolchych rynkiv [Conditions of effective functioning of regional food markets]. *Tavriiskyi naukovyi visnyk - Taurida Scientific Herald. Series: Economics*, (13). 163-170. doi: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2022.13.20> [in Ukrainian].
11. Zminy v molochnii haluzi za rik viiny-2023 [Changes in the dairy industry during the year of the war 2023]. Retrieved from <https://infagro.com.ua/ua/zmini-v-molochniy-galuzi-za-rik-viyni/> [in Ukrainian].
12. Prokopenko, O. (Ed.) (2023). Tvarynnytstvo Ukrainy 2022. Statystychnyi zbirnyk [Animal husbandry of Ukraine 2022. Statistical collection]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Retrieved from https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/05/zb_tv_2022.pdf [in Ukrainian].